

Hakstein

- hjemkomst etter evakuering i 1945

Av Ole Kristian Jørgensen, 2005

Thamara", ved Hakstein

Det må ha vært først i juni 1945, hjemkomsten og første landkjenning. Detaljene husker jeg ikke klart, det har sannsynligvis sammenheng med at vi unger sov da båten ankret opp tidlig på morgenen. Øra, den gråhvite fiskeskøyta fra Øksnes i Vesterålen hadde antakelig gått Kågsundet, ettersom jeg ikke kan huske at vi så det nedbrente Seternes. Vi stoppet i hvert fall ikke der.

Jeg tror det var første gangen jeg virkelig var på land på Hakstein. Rundt øya hadde vi vært mange ganger når vi fisket etter småsei, kanskje noen småturer i fjæra, men oppe med hytta var vi aldri. Nå skulle vi bo på Hakstein fordi hytten der var en av få bygninger i Nord-Troms, utenom Skjervøy, som ikke ble brent da tyskerne trakk seg tilbake i 1944-55.

Hakstein var jo først og fremst eggevær for Kil'an. Han Daniel på Fiskenes vokter den om våren, og da måtte vi ikke stille oss slik at vi ble mistenkt for å være eggtyver. Historien om han "Pjeske- Peder", en tidligere vokter, var både nifse og morsomme, og de var med på å gi øya et mystisk skjær.

Fra hjemkomsten husker jeg best slitet med å få en stor komfyr opp til hytta. Alle var med da vi dro den på en kjelke opp de bratte bakkene. Transporten av den øvrige bagasjen gikk greit, det kan ikke ha vært særlig mye vi hadde å dra på.

Jeg opplevde Hakstein som en blomstrende stillehavsøy. Den var utrolig frodig, og vi unger kunne stå oppreist inne mellom markblomstene uten å bli sett. Hytta lå som en vakker eventyrstue inne i den lave bjørkesko-gen, omkranset av blomster.

Størrelsen på hytta var ikke imponerende, men jeg husker ikke at noen tvilte på at vi skulle få plass der. Hva mor og far tenkte vet jeg ikke, hvis de var betenkt plaget de i alle fall ikke oss barn med slike bagateller. Kjøkkenet må ha vært ca. 2 x 3 m, stuen ca. 4 x 5 m og en veranda på 2 x 4 m. Vi var tretten personer fra 3 til 44 år som i noen måneder skulle bo der.

Det første prosjektet som ble satt i gang var bygging av en løvhytte som skulle tjene som soveanneks for oss gutter. Damene skulle selvsagt bo i den permanente hytta. Løvhytta var så stor at det var plass til to dobbeltsenger av meget smal type. Roald og Rolv delte den ene sengen, Sigmund og jeg hadde rettighetene til den andre. Løvhytten fungerte godt så lenge det var oppholdsvær, men mindre godt i regnvær.

Det var en æressak å ikke rømme inn før det virkelig var kritisk. En gang husker jeg at jeg i søvne forsøkte å verne om en tørr flekk på høymadrassen, men måtte til slutt gi opp. Da var det godt å kunne krype inn under ett eller annet teppe på hyttegulvet. Senere fikk vi militærtelt, og det var et stort fremskritt.

Løvhytten og teltet ble gitt opp som soveplasser ut på høsten. Ruth og Laila forlot øya nokså tidlig, de var ettertraktet arbeidskraft som hushjelper hos handelsstanden på Skjervøy. Vi andre kunne overta deres soveplasser i hytta. Verandaen ble selvsagt fullt utnyttet som sovested. Høygavlede senger, som vi på en eller annen måte hadde fått med, ble overtrukket med ulltepper og det ga brukbart ly for vind, regn og mygg.

Den første tiden på Hakstein var en herlig tid for oss barn. Vi hadde ikke særlig meget å gjøre, bortsett fra å sanke tørr ved og å fiske. Fisket foregikk fra båt. Det var før kasteslukstang var blitt allemannseie.

Gjensynet med det nedbrente Seternes var trist. Alt var svidd av, til og med brønnhuset. Vi startet arbeidet med ryddingen av branntomtene, og med å spa opp potetåkrene slik at vi kunne sikre denne del av vinterforsyningen. Hvor vi fikk settepotet fra vet jeg ikke, men det vi hadde kom i jorden.

På det tidspunktet hadde vi ingen dyr, men vi høstet det som var å høste av gras. Vinterved ble også hogd, så det var mye å henge fingrene i den første tiden. Material til gjenreisningen var ikke å oppdrive, men en tomt ble gravd ut, og kjellermur satt opp av gråstein til et nytt lite provisorisk hus. Det ble og satt opp en liten sjå av kassebord på nausttomta slik at vi fikk et krypinn. Hvor kassebordene kom fra vet jeg ikke, mest sannsynlig var det gode forretningsforbindelser på Skjervøy som hjalp til med det.

Når det som kunne gjøres på Seternes var unnagjort, var det bare far, Avle og Roald som var stasjonert der. Vi andre var tilbake på Hakstein. Selv om øya var spennende på mange måter, følte vi oss etter hvert isolert og innestengt. Båten var selve livsnerven, og vi følte oss friere når vi sparket fra land for å fiske eller dra til Skjervøy.

Vår store stolthet og viktigste fremkomstmiddel var en hvit tresnekke, "Laksen", med en to- tre hestekrefters motor. I tillegg hadde vi fått med en spissbåt da vi evakuerte. Disse to fartøyene var selve livsnerven. Uten dem kunne vi ikke ha bodd på Hakstein. Sorgen var derfor stor da "Laksen" forsvant i en forrykende høststorm mens vi bodde på øya.

Hakstein er en mangfoldig øy med mange små daler og viker. Her fins også dype huler som passer ypperlig for indianerhøvdinger og sjørøvere. Særlig husker jeg "Storhella" hvor, som før nevnt, han "Pjeske- Reder" skal ha søkt tilflukt når det var tordenvær. Vi hadde forresten ganske stor respekt for huler generelt fordi vi antakelig forbandt noe overnaturlig med dem. Storhella hadde som før nevnt et spesielt nifst preg over seg, men vi våget oss til slutt under og oppdaget at den hadde vært flittig brukt av sauer eller værere, som under normale forhold beitet på Hakstein.

Avle skaffet seg "Heilo" som en erstatning for "Laksen"

Einevika, Skarvhålet, Storlia, Måseflåget, Teistebergan og alle de andre vikene, som jeg ikke lenger husker navnene på, ble nøye utforsket. Vi fant en del etterlatenskaper fra krigen, blant annet udefinert sprengstoff som vi etter beste evne detonerte. Som brennmateriale brukte vi kruttplater eller fosfor som vi fant i fjæren. Mor formante oss til stadighet om ikke å drive med sånt, men vi trøstet oss med at det hadde jo gått godt mange ganger.

Vi var på stadig jakt etter verdifulle ting som kunne drive i land. Rike ble vi aldri på disse jaktturene, men det var en fin avkopling. Enkelte ganger fant vi en brukbar plankebit eller et stykke bord, men det meste kunne vel karakteriseres som rekved. Selv om det materielle utbytte av disse turene var magert, var det spennende å klatre rundt på leting. I fantasien var det betydelige skatter som lå og ventet på oss i neste bergklippe. Sigmund og jeg hadde følge på mange av disse ekspedisjonene. Vi fablet ofte om alle de rikdommer som ventet oss i neste bukt, og det var sjelden vi forsøkte å redusere den andres optimisme. Særlig drømte vi om å finne en passe stor robåt som vi kunne benytte slik vi sjøl ville. De før omtalte båtene var stadig i bruk av de voksne, og våre utflukter måtte begrense seg til øya. Tanken på hva som kunne finnes på andre holmer og skjær økte lengselen til å bli herrer i egen båt.

En søndag morgen oppdaget vi to båter som kom drivende rett forbi øya, den ene av disse passet som hånd i hanske til drømmebåten, men gleder ble kortvarig fordi vi straks kjente igjen båtene til Aksel Paulsen og Torstein Heggelund. Båtene ble slept til Skjervøy og levert sine rettmessige eiere.

Omgang med andre unger ble det lite av denne sommeren. Vi hadde en del harde trefninger med "Skjervøyrampen" når vi en sjelden gang kom dit. Det hente at vi kom hjem med blå merker og revne klær. I fantasien var disse trefningene som store slag å regne, men i virkeligheten tror jeg det var relativt harmløst. Røverungene fra Hakstein var vel noe for seg sjøl, og vi gikk sjelden unna om det brygget opp til kamp. Kamptrening hadde vi fra egne rekker og kammoralen var stor. Å stikke av var absolutt siste utvei selv om vi var underlegne. En gang Sigmund og jeg var inne i en større trefning, ble det spurt hvor disse ungene kom fra. En voksen opplyste at vi var født på Småskjærene og oppvokst på Hakstein. Underforstått at det ikke var rart at vi var blitt som vi var.

En stor begivenhet på Hakstein var da vi fikk svenske-kua "Dundra". Som driftsbygning ble det reist en ny løvhytte i nærheten av hytta. Erfaringen fra den første løvhytta tilsa at løv alene hadde en tendens til å slippe regn og vind gjennom konstruksjonen. Plast hadde ingen hørt om på den tiden, så vi samlet det vi fikk fatt i av papir og papp. Dundra overlevde, men hun måtte flyttes til en gammel bu nede ved sjøen da vinteren satte inn.

Det var sjelden vi hadde besøk, men det hendte at ungdom fra Skjervøy kom over, gjerne i følge med Ruth og Laila. Det var kjærkommen avveksling. En gang ble Ruth fraktet med sjarken "Knut" fra Skjervøy til Hakstein av Theodor Reiersen. Transporten ente med at Knut kjørte på land på Haksteinøra. I "sjøforklaringen" mente Ruth at Theodor satt på do da grunnstøtingen inntraff. Hun sto til rors og styrte den kursen hun hadde fått beskjed om å holde. M/B Knut eller Pinningen som den ble kalt på folkemunne, kom fra det uten store skader. Hverken Theodor eller Ruth likte å bli minnet om denne hendelsen, selv om heller ikke de kom til skade. Hvordan Theodor hadde det i kollisjonsøyeblikket, der han satt og vaglet på en bøtte, han vi bare forestille oss. Vi unger spekulerte mye over det, og vi så for oss mange pinlige situasjoner. Vel, begge kom fra det uten ytre mén, og ingen av oss hadde hørt om kriseteam.

En søndag tok vi oss over til Sandvågen og Simavågen for å se hvordan folk levde der. Alle bodde under berghammere, i utgravde kjellere eller enkle hytter som var bygd opp av rekved, papp, papir og bjørkestaur.

Bestemors og bestefars residens i en utbrent gråsteinskjeller med tak over sitter fast i minne, kanskje mest fordi det er fotografi av dem utenfor denne boligen. På Skjervøy var situasjonen noe bedre. Der hadde de fleste ordentlige hus selv om det var visse mangler både på eksteriør og interiør, og mange mennesker stuert sammen i hvert hus.

Det frie liv på Hakstein ble sterkt begrenset da oppbygningen på Seternes endelig kom i gang. Det hadde tatt tid å få tak i så mye materialer at vi fikk et hus der. Den lille skjåen på nausttomta kom godt med nå. Den var losjhus da det provisoriske huset på Seternes ble bygd. Gjenreisningen av Seternes er en historie for seg, som jeg ikke går inn på her.

Våre besteforeldre, Jørgen og Alberte i Simavåg.

Dagliglivet for mor og de to jentene, Jenny og Gunvor var vel ikke særlig spennende. De var imidlertid sterkt opptatt av å produsere den mat som skulle til for en stor ugeflokk og for arbeidsfolkene på Seternes. Det var et drygt stykke over hav for å nå "nærbutikken", så det meste måtte tilberedes på det bitte lille kjøkkenet.

Selv om kjøkkenet, og hytta for øvrig var trekkfull, ble det kokende varmt inne i det vesle rommet når en fyrte i den før omtalte komfyren. Det var rasjonering på alt, men på en eller annen måte fikk vi fatt i råstoff, og mor var ekspert på å få det lille vi hadde til å strekke til, vi svalt aldri. Fisk utgjorde uten tvil hoveddelen av menyen og den var det nok av rundt Hakstein. Jeg husker godt at far kom fra Skjervøy med en 20 l boks med såkalt "Eliteprim". Den smakte godt på brødiskivene til å begynne med, men etter noen uker med bare grov prim tålte jeg ikke synet av den.

Det var ikke god takt og tone å klage i de tider. Vi var fri, hadde overlevd krig og vært flyktninger. Nå var vi sterkt tilbake og alt ville bli bedre, det var det ingen som tvilte på. Hvis vi klaget sa mor at vi skulle ti stille og takke Gud for at vi levde. Det hente vel at vi takket, men jeg for min del tok det som en selvfølge.

En episode som jeg husker godt fra Hakstein var da mor ble alvorlig syk. Hun fikk sterke underlivsblødninger og det var krise. Vi viste hvor alvorlig det var fra tidligere, for slike blødninger hadde ikke engang Torstein Heggelund, en lokal medisinmann, klart å stoppe. Vi måtte ha tak i lege. Far og Avle var med M/S "Aslaug" på Havnes for å hente materialer. Jenny som da var 16 år, og den eldste av oss tok kommandoen. Hun sendte Roald, Sigmund og meg av gårde for å hente lege. Vi bossrodde til Sandvågen for å få Theodor eller Johan til å gå med motorbåten "Knut" til Skjervøy. Det var et sjansespill for det fantes bare en lege i hele Nord- Troms og en var aldri sikker på om han var på Skjervøy eller et helt annet sted.

Roald ble med Theodor til Skjervøy, men Sigmund og jeg rodde tilbake til Hakstein. Selv om vi bare var 9 og 11 år gamle, hadde vi lang erfaring med å handtere en robåt, og været var fint. Da vi kom opp til hytta

hadde situasjonen forverret seg. Mor var da sikker på at hun skulle dø, og hun tok med stor kjærighet og trøstende ord farvel med hver enkelt av oss. For oss barn var dette en sterk opplevelse, og tårene kommer frem når jeg renker på det.

Lege og sykepleier kon om sider, og en familietragedie var avverget. Mor betydde uendelig meget for oss alle, spesielt i den perioden som fulgte. Det er vel ingen som har fantasi nok til å tenke seg fortsettelsen uten henne. Jeg tviler på om Seternes hadde blitt gjenoppbygd hvis hun hadde forlatt oss da.

Det dro ut med husbyggingen på Seternes, og oppholdet på Hakstein ble lengere enn noen hadde regnet med. Høststormene satte inn, og det kom snø, Hytta var ikke bygd som vinterbolig, og det måtte fyres jevnt i den åpne peisen. Dundra fikk det kummerlig under papirsekkene i løvhytten, og måtte som før nevnt flyttes til bua nede ved sjøen. Jeg husker at vi unger syntes synd på kua fordi den måtte bo så langt fra folk, og vi var ofte i bua og trøstet henne.

Mor og jentene forberedte flyttingen til Seternes ved å drive hjemmeproduksjon av det lille som fantes av tøy og garn.

Far, Avle og Roald var fast stasjonert i kassebordskjåen på Seternes. Sigmund og jeg var der på skift som kokk. Vi hadde en tønne saltet blåkveite og en tønne med salt sild til å variere kostholdet. Det var vel noe i tillegg, uten at jeg husker hva det var. Poteter og noenlunde fersk fisk hadde vi vel også, men jeg husker ikke at vi hadde tid til å fiske. Brød, smør og litt pålegg hadde mor sendt med fra Hakstein.

Skjåen vi bodde i var åpen og kald, og snøen fauk flere steder inn gjennom sprekker i veggene. Vi dyttet i hullene med mose og det vi måtte ha av filler, og det ble stadig bedre. Avle og Roald delte ei dobbeltkøye som var plassert så høyt oppe at vi kunne sitte under den, og far og meg, eller Sigmund hadde en tilsvarende på andre siden. Vi våknet mange morgener med snø og rim på senklærne, og når det blåste som verst var det godt å legge seg tett inntil far.

Noen vil kanskje si at der var galt å utsette unger for det som vi måtte delta i. Under dagens forhold ville vel også jeg sagt det samme, men vi syntes ikke vi hadde det så vondt, og vi lærte mye mens dette sto på. Vi var oppdratt til å gi en hånd når det var nødvendig.

Huset på Seternes kom opp, og det ble satt opp en liten fjøs av brakkematerialer til Dundra og noen sauer vi hadde fått tak i. Dundra fikk reise først i en båt far hadde lånt på Skjervøy. Det ble en sjanseseilas over til Lille Taskeby. Far satt og tviholdt på kua mens Avle og Roald slepte båten. Både folk og fe kom velberget over. Resten av utstyret fra Hakstein ble deretter flyttet.

Vi forlot Hakstein i månedsskiftet oktober- november, og en liten men intens epoke i ens liv var over.

Tur rundt Hakstein med en Roald's "Hugnad" i 1986.
Måseflåget i bakgrunnen